

PIYASA BAŞARISIZLIKLARI

Nazım ÖZTÜRK

Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet MYO, Dış Ticaret Programı, Yardımcı Doçent Dr.

MARKET FAILURES

Abstract: Supporters of market economy, who ground all of their thoughts on the theory of perfect competition market, defend that the market itself can solve all problems, obtain efficiency on production, consumption and income distribution and also maintain that governments should not interfere with economy. Nevertheless, maintaining efficiency in resource allocation is not always probable through market mechanism. Market economy cannot always achieve the Pareto effective distribution by itself and remain inadequate at providing economic efficiency in some areas. Principal reasons for these deviations from economic efficiency that is expressed as market failures are public goods, externalities, formations of imperfect competition, asymmetric information, risk and uncertainty, rigidity of prices, delay between supply and demand, negative inclined supply curve and positive inclined demand curve, unfair distribution of income and economic instabilities. In each of these situations which market failed, there are important reasons for government to interfere with economy, and government interferes with economy in order to compensate lacking of price mechanism. Today, government not only limits itself with its administrative function but also it has activities in a large area, extending from foreign affairs to production of consumption goods. In this study, the factors, which play vital roles in government interference with economy, and which lead to market failures, are analysed.

Keywords: Market Failures, Public Goods, Externalities, Formations of Imperfect Competition, Asymmetric Information, Risk and Uncertainty, Rigidity of Prices, Delay Between Supply and Demand, Negative Inclined Supply Curve and Positive Inclined Demand Curve, Unfair Distribution Of Income

PIYASA BAŞARISIZLIKLARI

Özet: Piyasa ekonomisi taraftarları bütün düşüncelerini tam rekabet piyasası varsayımına dayandırmakta, piyasanın kendi kendine bütün sorunları çözeceğini, üretim, tüketim ve gelir dağılımında kendiliğinden etkinlik sağlayacağını ve devletin ekonomiyi müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır. Oysa, piyasa mekanizması aracılığıyla kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması her zaman olası değildir. Piyasa ekonomisi her zaman tek başına Pareto etkin dağılımı sağlayamamakta, kimi alanlarda ekonomik etkinliği sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilen bu ekonomik etkinlikten sapmaların başlıca nedenleri, kamusal mallar, dışsallıklar, aksak rekabetçi oluşumlar, asimetrik bilgi, risk ve belirsizlik, fiyatların yapışkanlığı, arz ve talep arasındaki gecikme, negatif eğimli arz pozitif eğimli talep, gelirin hakça paylaşamaması ve ekonomik istikrarsızlıktır. Piyasanın başarısız olduğu bu durumlar, devleti ekonomiye çeken önemli birer gerekçe olmakta ve devlet fiyat mekanizmasının eksikliklerini gidermek amacıyla ekonomiye müdahale etmektedir. Günümüzde devlet yalnızca yönetsel işleyle kendini sınırlandırmamakta, dışişleri hizmetinden tüketim malları üretimine dek uzanan geniş bir alan içinde faaliyete bulunmaktadır. Bu çalışmada, devletin ekonomiye müdahale etmesinde son derece önemli rol oynayan ve piyasa başarısızlığına yol açan bu etmenler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Piyasa Başarısızlıkları, Kamusal Mallar, Dışsallıklar, Aksak Rekabetçi Oluşumlar, Asimetrik Bilgi, Risk Ve Belirsizlik, Fiyatların Yapışkanlığı, Arz ve Talep Arasındaki Gecikme, Negatif Eğimli Arz Pozitif Eğimli Talep, Gelirin Hakça Paylaşamaması

I. GİRİŞ

Piyasa mekanizması bir kaynak tahsis mekanizması olup, insan ihtiyaçları ile kaynaklar arasında bir eşgüdüm işlevi üstlenmekte, hangi malların, nasıl, ne kadar ve kimin için üretileceği sorularına yanıt aramaktadır [1]. Piyasa ekonomisinde üreticiler kar maksimizasyonu, tüketiciler fayda maksimizasyonu peşinde koşmaktadır. Eğer tam rekabet koşulları mevcutsa, optimum toplam faydayı ve optimum toplam karı sağlayan kaynak dağılımı kendiliğinden gerçekleşmektedir. Rekabetçi piyasa mekanizması, ekonomideki kaynakları, merkezi bir yönlendirmeye gereksinim duymaksızın, en etkin şekilde, sosyal yararı en çoklayacak biçimde tahsis etmektedir [2]. Piyasa

mekanizmasının etkinliğinin analizinde her bireyin sağladığı faydanın, birey tarafından satın alınan malın miktarına, her bir üreticinin yarattığı arzın, üretici tarafından satın alınan üretim faktörlerine bağlı olarak belirleneceği varsayılmaktadır. Piyasa sisteminin lehinde en çok analiz edilen argümana göre, tam rekabetçi bir piyasada mal ve hizmetlerin denge tahsisinin belirlenmesi, piyasadaki alıcı ve satıcılara mümkün olduğunca maksimum yararı sağladığından optimal sonuç elde edilmekte, üretim düzeyini yada mal dağılımını değiştirerek toplam yararı artırmak söz konusu olmamaktadır. Herhangi bir kimsenin net yararını başka bir kimsenin refahını azaltmaksızın artırmak mümkün olmadığı için, piyasa mekanizması mal ve hizmetlerin Pareto optimum tahsisini sağlamaktadır. Ne var ki, böyle

bir durum uygulamada her zaman gerçekleşmemektedir [3].

Piyasa ekonomisi her zaman tek başına Pareto etkin dağılımı sağlayamamakta, kimi alanlarda ekonomik etkinliği sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Piyasanın Pareto optimal ya da "birinci en iyi" kaynak tahsisini başaramaması piyasa başarısızlığı olarak ifade edilmektedir [4]. Piyasa mekanizması kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde yetersiz kalmaktadır. Dışsallıkların ve aksak rekabetin varlığı halinde, optimum kaynak dağılımı sağlanamamaktadır. Üreticilerin ve tüketicilerin piyasa hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaları (asimetrik bilgi, risk ve belirsizlik), fayda ve kar maksimizasyonuna ulaşılmasını engellemektedir. Ücret ve fiyatların yapışkanlığı, arz ve talep arasında gecikme nedeni ile gittikçe ekonomik dengeden sapılmakta; başkalarından geri kalmama ve Veblen etkisi ile negatif eğimli olması gereken talep, pozitif eğim alabilmekte; gelir etkisinin ikame etkisinden daha büyük olması sonucu emek piyasasında pozitif eğimli olması gereken arz, tersine dönmekte ve negatif eğim kazanmaktadır. Piyasa ekonomisinin en etkin aracı olan fiyat mekanizması tek başına hakça bölüşümü gerçekleştirememekte, zaman zaman ekonomik istikrarsızlıklar yaşanabilmektedir. Bu gibi durumlarda piyasa mekanizması başarısızlığa uğradığından, kaynak savurganlığını engellemek ve maksimum refah düzeyine ulaşmak için devletin piyasaya müdahale etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Devlet ekonomik faaliyetlerin hemen hemen tümüne bazen sosyal fayda yaratmak, bazen öncülük etmek, bazen da düzeltici görevler yapmak amacıyla özel sektörle birlikte katılmaktadır [5].

Günümüzde devletin dışışleri hizmetinden tüketim malları üretimine dek uzanan geniş bir alan içinde faaliyete bulunduğu gözlenmektedir. Devlet yalnızca yönetsel işleviyle kendini sınırlandırmamakta, üretim, kaynak dağılımı, gelir bölüşümü, ekonomik büyüme, konjonktürün düzenlenmesi ve dış ticaret alanlarına müdahale etmektedir [6]. Bu çalışmada devletin ekonomiye müdahale etmesinde son derece önemli rol oynayan ve piyasa başarısızlığına yol açan kamusal mallar, dışsallıklar, aksak rekabet, asimetrik bilgi, risk ve belirsizlik, fiyatların yapışkanlığı, arz ve talep arasındaki gecikme, negatif eğimli arz pozitif eğimli talep, gelirin hakça paylaşılabilmesi ve ekonomik istikrarsızlık gibi etmenler incelenmiştir.

II. KAMUSAL MALLAR

Ekonomide üretilen malların büyük kısmı özel maldır. Özel malların (private goods) en önemli özelliği bir kişi tarafından satın alındığında, o kişinin izni olmaksızın, söz konusu malı bir başkasının tüketmesinin mümkün olmamasıdır. Özel malların faydası bölünebilir ve bedel ödemeyenler tüketimden dışlanabilir oldukları

için hangi özel maldan ne kadar talep edildiği piyasa koşullarında belirlenebilir. Özel girişim hangi mal ve hizmetleri ne miktarda ve hangi üretim yöntemi ile üreteceğine karar verirken, kar maksimizasyonuna yönelir, neleri üreteceğine tüketicilerin taleplerine bakarak karar verir. Özel girişim bir maldan üreteceği miktarı belirlediğinde, o üretim miktarında toplumsal fayda ve maliyet ile özel fayda ve maliyet arasında farklılık söz konusu olmaz [7].

Kamusal mallar ise, bireylerden herhangi birinin tüketimi nedeniyle, diğerlerinin aynı malı tüketme olanağında herhangi bir azalışın olmadığı, birlikte ve eşit biçimde tüketilen mal ve hizmetlerdir [8]. Faydası bölünemez (indivisibilit ) ve bedel ödemeyenler tüketimden dışlanamaz (non exclusion) olan kamusal malların talepleri piyasa koşullarında belirlenemez. Kamusal mal ve hizmetlere olan talebin açıklama biçimi, bu tür malların fiyat mekanizmasının özel mallarinkinden daha farklı bir biçimde işlemlerini gerektirmektedir. Kamusal malların miktar ve türlerinin belirlenmesi ve maliyetlerinin yurttaşlar arasında paylaşılması kamu tercihinin tespitini gerektirir [9].

Kamu kesimince üretilen ve genelde tam kamusal mallar (pure public goods) ve yarı kamusal mallar (impure public goods) olarak bilinen mal ve hizmetlerin içeriği piyasa da üretilen özel mal ve hizmetlerden farklılık arz eder. Tam kamusal mal ve hizmetler için ünite bazında fiyat oluşmamaktadır. Özel mal ve hizmetler için piyasada var olan ve fiyat mekanizmasına dayanan arz-talep ilişkisi tam kamusal mallar için söz konusu olmamaktadır. Hangi kamusal malların ne miktarda üretilmesine kamu otoritesi karar vermektedir. Ulusal savunma, iç güvenlik, adalet, diplomasi gibi tam kamusal malların üretimi konusunda piyasa mekanizmasının devre dışı kalması, piyasa başarısızlığının nedenini oluşturmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetler tüm topluma yönelik olarak fayda yaratmakta ve faydası herkes tarafından hissedilmektedir. Özel mal ve hizmetlerde olduğu gibi faydanın bireysel boyuttaki değerinin ölçülmesi mümkün olmamaktadır. Tüketiciler tam kamusal mallara karşı tercihlerini birbirlerinden bağımsız olarak açıklayamadıklarından tam kamusal mal ve hizmetlerin üretimi özel sektör tarafından sağlanamamakta, tam kamusal mal ve hizmetler piyasa konusu olmamaktadır. Toplumsal açıdan son derece önem taşıyan bu tür mal ve hizmetler, eğer devlet tarafından üretilmez ise, başka türlü üretilmemektedir [10]. Tam kamusal malların üretilmesinde sosyal toplam faydanın maksimize edilmesi esas olup, bunun gerçekleştirilmesinde ana rol devlet bütçesi aracılığıyla kamu kesimi karar organlarına aittir [11].

Yarı kamusal mal ve hizmetler ise nitelikleri itibariyle piyasa tarafından üretilen yapıdadır. Eğitim, sağlık gibi yarı kamusal mallar bireysel talep söz konusu olduğu için pazarlanabilmekte ve kural olarak piyasada

üretilip tüketicilere sunulabilmektedir. Ancak, bu malların toplum açısından taşıdığı önem, toplumsal faydası veya yeterince üretilmezler ise yaratacakları toplumsal maliyetler, piyasa yanında devletin de üretimde bulunmasına neden olmaktadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin tamamen piyasaya bırakılması kimi sakıncalar yaratabilmektedir. Bu tür mal ve hizmetlerin tamamen piyasada üretilmeleri halinde meydana gelen tam rekabetten sapmalar, dış kazançlar ya da kayıplar bunların bazen tekel halinde, bazen de piyasanın yanı sıra kamu kesimince üretilmesine neden olmaktadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bireye sağladığı yarar dışında topluma sağladığı yararlar da söz konusudur. Dışsal fayda olarak adlandırılan bu olumlu etki ile, hizmetin yerine getirilmemesi halinde bireye olan zararı yanında topluma olan maliyetinin de dikkate alınması bu tür mal ve hizmetlerin devlet tarafından üretilmesini gerekli hale getirmektedir [12].

Piyasa tarafından üretilen özel mallarda gerek üretici gerekse tüketici açısından karar vermede etkili olan en önemli faktör fiyattır. Piyasa konusu olan mal ve hizmetlerde bireyler özel mal ve hizmetten elde edeceği fayda ile ilgilenirler ve yapacakları ödemenin en azından elde edeceği faydaya eşit olmasını beklerler. Kamusal mal ve hizmetlerde ise, faydanın özel tüketime tahsis edilememesi, kamusal mal ve hizmetlerin maliyetlerinin bireysel boyutta ölçülememesi, bu malların fiyat yoluyla değerlendirilmesini olanaksız kılar [13]. Kamusal malların bölünmezliği nedeniyle, özel mallar gibi pazarlanabilmelerine olanak yoktur. Kamusal malların tüketimi sırasında bireyler arasında rekabet durumu ortaya çıkmamaktadır. Kamusal malların birlikte tüketimi zorunluluğu, toplum bireylerinin ekonomik tercihlerini birbirinden bağımsız bir biçimde yansıtmalarını olanaksız hale getirir [14].

Kamusal mal ve hizmetlere olan talep, siyasal karar alma mekanizması ve bürokrasiyi de içeren oldukça karmaşık bir mekanizmasıyla açıklanır [15]. Kamusal mal ve hizmetlere ilişkin tercihler özel mallarınkinden farklı olarak, kaynak tahsisinde etkinliği sağlayacak biçimde açıklanamaz [16]. Kamusal mal ve hizmetler olan talebin açıklanma biçimi, bu tür malların fiyat mekanizmasının özel mallarınkinden daha farklı bir biçimde işlenmesini gerektirir [17].

Kamu sektörü tarafından üretilen kamusal mal ve hizmetler toplumdaki tüm bireylere yöneliktir. Toplumun tüm bireyleri sunulan kamusal mal ve hizmetlerden aynı derecede yararlanır. Özel mallarda olduğu gibi bireylerin kamusal mal ve hizmetlerden yararlanmalarının engellenmesi gibi bir durum söz konusu olmaz. Özel mallardan yararlanan bireyler özel malın birim maliyeti için aynı fiyatı öderken, kamusal mallar için bireyler farklı oranlarda vergi ödeyerek aynı miktarda kamusal malı tüketmektedir. Bireyler satın alma güçlerine bağlı olarak, özel malların birimi başına aynı fiyatı öder.

Böylece yüksek gelirli daha çok, düşük gelirli daha az, özel mal tüketir. Kamusal mallarda ise durum farklıdır. Seçmenlerin her birinin gelir düzeyinden bağımsız olarak, hiç vergi ödemeyen birey de çok miktarda vergi ödeyen de aynı miktarda ve birbirine eşit biçimde kamusal mal tüketir. Kamusal mal ve hizmetler bir kez üretildi mi, artık toplumdaki kişilerden hiç birinin kamusal malın tüketiminden dışlanamaması nedeniyle, ödeme gücü yeterli olanların bile finansmana katılmaktan kaçınma durumu ortaya çıkar [18]. Ödeme gücüne sahip olup ta vergi ödemek istemeyenler kamusal mal ve hizmetlerden bedava yararlanma eğilimindedirler. Kamusal mallarda bedava (free rider) yararlanmanın söz konusu olması, kamusal malların kar maksimizasyonunu amaçlayan firmalar tarafından üretilmesini olanaksız hale getirir [19].

Piyasa mekanizmasının tam rekabet durumunda bile kamusal malların yeterli düzeyde üretimini sağlamakta yetersiz kalması, bu malların kamu kesimince üretilmesini gerekli kılmaktadır. Kamusal malların üretim kararlarında piyasa mekanizmasının devreden çıkması, kaynak dağılımında etkinlikten uzaklaşılması sonucunu doğurur. Bu etkinsizlik piyasa başarısızlığının bir nedeni olarak nitelendirilir. Ancak vergi gelirleri ile kamu malları üretme kararı alma durumunda olan devlet, kaynak dağılımında etkinsizliği en aza indirebilmek için, sosyal karın maksimizasyonunu amaçlar. Kamusal malların piyasası ve dolayısıyla fiyatı olmadığından hangi kamusal malın ne miktarda üretileceğine hükümetler, bütçe olanaklarını göz önüne alarak karar verir. Firmaların tersine vergilendirme yetkisini elinde bulunduran hükümetler, kamusal malların üretimini vergilerle finanse eder [20].

III. DIŞSALLIKLAR

Dışsallıkların nedeni, özel yarar ile sosyal yararın ve özel maliyet ile sosyal maliyetin birbirinden farklı olmasıdır [21]. Piyasa konusu ürünlerin, piyasa koşullarına göre üretimi ve tüketiciler tarafından satın alınması fiyat mekanizması ile olmaktadır. Üretimin üreticiye faydası ile tüketimin tüketicieye faydası, özel maliyet-fayda analizi ile belirlenmektedir. Pareto optimumunun doğal bir sonucu olarak, ekonomide var olan birimler arasındaki ilişki piyasada oluşan fiyatlar ve miktarlardaki değişimler aracılığıyla kurulmakta, olumlu ya da olumsuz dışsal etkiler göz önüne alınmamaktadır. Dışsallıkların varlığı, bir bireyin veya işletmenin yapmış olduğu tüketim veya üretimin, diğer bireylerin doyumunu veya işletmelerin üretim fonksiyonlarını etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır. Özellikle kamusal mal ve hizmetlerin dışsallıklara sahip olduğu göz önünde bulundurulursa, Pareto modelinde kamusal mallara ve de kaçınılmaz olarak devlete yer verilmemesi önemli bir eksiklik olmaktadır. Bu bağlamda kaynakların optimum dağılımını

sağlamak için dışsallıklara mutlaka yer verilmesi gerekmektedir [6].

Üretim faaliyeti sonucunda, üretici tarafından piyasada doğrudan katlanılan maliyet dışında, bu üretim faaliyetinin dışsal bir sosyal maliyeti de söz konusu olabilmektedir. Üreticilerin faaliyetleri bireylerin fiyat mekanizması içerisinde dikkate alınmayan faydalar elde etmelerine de neden olabilir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinde olduğu gibi kimi malların üretilmesi halinde üreticiye olan direkt faydası yanında, toplumsal açıdan büyük önem taşıyan bir dışsal sosyal fayda da ortaya çıkabilmektedir. Bu durum toplumsal refah açısından, üretim kararlarının değerlendirilmesinde, yalnızca piyasaya yansıyan özel maliyet ve faydanın değil, aynı zamanda sosyal fayda ve maliyetlerin de göz önünde bulundurulmasını gerekli kılar. Optimal kaynak dağılımının sağlanabilmesi için, özel maliyet ve fayda yanında sosyal maliyet ve faydanın da göz önünde bulundurulması gerekir.

Dışsallıklar, üreticilerin yada tüketicilerin aldıkları kararlarla, ekonomideki diğer üretici yada tüketicileri, piyasa fiyatı dışında, olumlu yada olumsuz etkilemelerini ifade eder. Bir karar biriminin bir başka karar birimine doğrudan sağladığı yarara veya doğrudan yüklediği maliyete dışsallık (externality) denir [22]. Dışsallıklar üretimde dışsallık ve tüketimde dışsallık olmak üzere iki grupta incelenebilir ve her iki gruptaki dışsallıklarda pozitif ve negatif olabilir. Bir firmanın bir başka firmaya veya tüketiciye doğrudan sağladığı yarara üretimde pozitif dışsallık (positive externality in production); bir firmanın bir başka firmaya veya tüketiciye doğrudan yüklediği maliyete ise üretimde negatif dışsallık (negative externality in production) denir. Elma üreten bir çiftçinin bal üreten komşusuna sağladığı yarar üretimde pozitif dışsallığa, atıklarını nehre döken bir sanayi kuruluşunun nehirde balık tutan üreticilere yüklediği maliyet ise üretimde negatif dışsallığa örnek olarak gösterilebilir. Bir tüketicinin bir başka kişiye veya firmaya doğrudan sağladığı yarara, tüketimde pozitif dışsallık (positive externality in consumption); bir tüketicinin bir başka firma veya tüketiciye yüklediği maliyete ise tüketimde negatif dışsallık (negative externality in consumption) adı verilir. Eğitimli insanların yasalara daha saygılı olması tüketimde pozitif dışsallığa, sigara içen kimselerin diğer kişilere yüklediği maliyetler ise tüketimde negatif dışsallığa örnek olarak verilebilir. Dışsallıkların olduğu bu durumlarda tam rekabetçi denge etkinliği sağlayamaz [23].

Üretim ve tüketim kararları sonucunda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz dışsallıklardan yararlananların sağladıkları faydanın karşılığını ödememeleri, zarar görenlerin ise uğradıkları kayıpları telafi ettirememeleri, fiyat mekanizmasının kaynak dağılımında optimaliteyi sağlama işlevini gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Özellikle negatif dışsallık yaratan bireysel karar alıcılar,

başkalarına verdikleri zararların maliyetine katılmadıkları için, marjinal özel maliyet marjinal sosyal maliyetin altında kalmakta, firmalar üretmeleri gereken optimal miktarın üzerinde bir üretim gerçekleştirmekte ve piyasada oluşan fiyatlar kaynak dağılımında etkinliği sağlayamamaktadır [2]. Bu durumda karlarını maksimize edecek şekilde üretim kararı alan üreticilerin, bu kararı sonucunda sosyal yararın da maksimize olamaması, piyasa başarısızlığının bir nedeni olarak nitelendirilmektedir.

Üretimde yada tüketimde pozitif dışsallıklar söz konusu olduğunda oluşan sosyal fayda fonksiyonu piyasadaki özel fayda fonksiyonundan farklı olmaktadır. Negatif dışsallık söz konusu ise, ekonomide oluşacak sosyal maliyet fonksiyonu piyasada oluşacak özel fayda fonksiyonundan daha yüksek olacaktır. Üretimde negatif dışsallık söz konusu iken marjinal sosyal maliyetin marjinal özel maliyetten daha büyük olması nedeni ile üretim optimal miktarın üzerinde gerçekleşirken, üretimde pozitif dışsallık söz konusu ise, marjinal sosyal maliyet marjinal özel maliyetten daha küçük olacağından optimal üretimden daha az üretim yapılacaktır [11].

Dışsallıklar nedeni ile gerek üreticiler gerekse tüketiciler elde ettikleri pozitif dışsallıkların karşılıklarını üstlenmedikleri gibi aynı şekilde diğer üretici ve tüketicilerin katılmak zorunda kaldıkları negatif dışsallıkları da ödememektedirler. Pozitif yada negatif dışsallıkların piyasa fiyatlarına yansımaması, tam rekabetin varlığı halinde bile Pareto optimumunun gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Dışsallıklar nedeni ile ekonomideki fiyatların gerçek fiyatları yansıtmaması ise kaynak dağılımında yanlış yönlendirmelere yol açmaktadır [24]. Dışsallıkların ortaya çıkması halinde tam rekabet sisteminin kendiliğinden oluştuğu varsayılan dengeden sapılmakta, üretici ve tüketici dengesi bozulmakta, piyasa ekonomisi başarısızlığa uğramaktadır.

Bu bağlamda, devletin müdahalede bulunup bulunmaması her şeyden önce dışsallığın büyüklüğüne ve neden olduğu olumlu ve olumsuz sonuçların yaygınlığına bağlıdır. Diğer taraftan herhangi bir malın veya hizmetin üretiminden ve tüketiminden ötürü zarar gören ve zarar veren tarafların sayısı da bu bağlamda göz önünde tutulması gereken bir değer faktör olmaktadır. Dışsallıklardan etkilenen tarafların sayısı az ise, Kaldor Hicks yaklaşımının tazminat yöntemi yada Scitovsky yaklaşımının pazarlık yöntemi ile taraflar aralarında anlaşarak sorunu giderebilir. Ancak dışsallık yaygın bir nitelik arz ederse, toplum üyelerinin çoğunluğu bu durumdan etkileniyorsa, ve piyasa çözümleri bu hususta yetersiz kalıyorsa devletin müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Bu müdahalenin türünün seçimi ve sınırının belirlenmesi bir siyasal tercih olarak ortaya çıkacaktır. Dışsallıklar çok yaygın ve toplumun bundan ciddi olarak etkilenen üyelerinin sayısı çok fazla ise kaynak dağılımında etkinliğin sağlanabilmesi için devlet üretimi

ya tamamen üzerine alacaktır ya da firmaların üretimini kısıtlayacak dışsal zararları en aza indiren standartlar belirlenecektir [12].

Devletin dışsallıklara karşı uygulayabileceği mali nitelikli bazı önlemler söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda negatif dışsallıkların içselleştirilmesi için, başkalarına yüklenen marjinal maliyetin üretici firmanın maliyet fonksiyonuna sokulması gerekmektedir. Negatif dışsallıklar yaratan bir firmanın sosyal dengenin sağlandığı düzeyde üretimini azaltabilme amacıyla birim başına düzeltici (corrective) yada cezalandırıcı bir vergi (sumptuary tax) konulabilir. Dışsal zarara eşit olarak konulan bu vergi nedeniyle negatif dışsallıklara yol açan firma üretimini düşürecek ve optimal sosyal dengeye ulaşılacaktır [25]. Düzenleyici nitelikteki vergiler negatif dışsallıkları sınırlandıracak, sübvansiyonlar ise erdemli mallarda olduğu gibi pozitif dışsallıkları özendirir [26].

Dışsallıkların yönlendirilmesi veya düzenleyici etkiler yaratabilmesi bakımından vergilendirme, dışsal maliyete neden olan faaliyetin kapsamını daraltmak için tercih edilen faaliyet biçimine mali yardım yapılması, zarara uğrayan tarafa verilen zarar nedeni ile sorumlu tutulma ve tazminat ödenmesi, zarar veren tarafa tanınmayan bazı hak ve olanakların zarara uğrayan tarafa tanınması gibi çeşitli araçlardan da yararlanılabilmektedir [13]. Pigou, dışsallıkların varlığı durumunda piyasa mekanizmasına müdahale edilerek etkinliği sağlamak için üretimde veya tüketimde negatif dışsallığa yol açan malın her biriminden üretimin optimal düzeyde olmasını sağlayacak kadar vergi alınmasını (Pigouvian taxation), üretimde veya tüketimde pozitif dışsallık durumlarında ise pozitif dışsallığa yol açan malın her biriminden piyasa dengesinin sağlandığı durumdaki pozitif dışsal yarar kadar negatif vergi alınmasını yani her birim mala piyasa dengesinin sağlandığı durumdaki kadar sübvansiyon sağlanmasını savunmaktadır.

Potansiyel dışsallıkların devletin piyasa ekonomisine müdahale ederek, toplumdaki bireylerin fayda fonksiyonuna sokulması olgusuna dışsallıkların içselleştirilmesi (internalization of externalities) denilmektedir. Dışsallıkların içselleştirilmesi büyük ölçüde etkileşim içindeki insanların tümünün bu tür etkilerin maliyetini üstlenmelerine olanak verecek bir süreci sıklıkla mülkiyet haklarında bir değişimi ifade etmektedir. Mülkiyet haklarının buradaki fonksiyonu dışsallıkların daha büyük bir şekilde içselleştirilmesini sağlayacak saiklere rehberlik etmesidir [27].

1992 yılı Nobel İktisat ödülü sahibi Ronald H. Coase, dışsallığın yol açtığı etkinsizliği gidermek için devletin piyasaya müdahale etmesinin şart olmadığını dile getirmektedir. Coase'a göre, dışsallık söz konusu olduğunda taraflar aralarında anlaşarak dışsallığın etkisini giderebilirler. Dışsallıklardan etkilenen taraflar az sayıda

ve aralarında görüşme yapma olanağına sahip ise, mülkiyet hakları hangi tarafta olursa olsun etkin çözüme ulaşılabilir. Dışsallıktan etkilenen tarafların birlikte ele alınıp değerlendirilmesi durumunda sorun kendiliğinden çözülür [28].

Coase, tarafların maliyetsiz görüşme yapma, anlaşma hazırlama ve onaylatma gibi masraflarla karşı karşıya bulunmadığını kabul etmektedir. Ne var ki bu koşullar geçerli olmadığında ve dışsallıkların düzeyi mülkiyet haklarına sahip olanlar tarafından tam olarak tespit edilemediğinde Coase teoremi geçerliliğini yitirmektedir. Tarafların sayısı çok fazla ve aralarında anlaşma olanağı söz konusu değilse, devlet dışsallığın kaynak tahsisi üzerindeki etkinsizliğini azaltmak için kimi düzenlemeler ve yasaklamalarla müdahalede bulunmakta, negatif dışsallık söz konusu olduğunda vergi almakta, pozitif dışsallık olduğunda ise sübvansiyon vermekte transfer ödemeleri yapmaktadır. Piyasa ekonomisinin sağlanan teşviklere karşın potansiyel dışsallıkların içselleştirilememesi durumunda devlet, kendi kuruluşları ile özel girişimcinin yerini almaktadır.

IV. AKSAK REKABET

Liberal kapitalist düzende temel ekonomik sorunların çözümü düzgün işleyen fiyat mekanizması tarafından sağlanmaktadır. Düzgün işleyen fiyat mekanizması, belirli koşulların varlığına dayanan tam rekabet piyasasının geçerli olması halinde mümkündür. Gerçek ekonomik yaşamda rekabetin en iyi şekilde sağlandığı ideal bir piyasa olan tam rekabet piyasasına örnek verilebilecek mükemmellikte bir piyasaya rastlamak mümkün değildir. Çok sayıda alıcı ve satıcının olduğu, piyasaya giriş ve çıkışın serbest olduğu, malların homojen ve gerek üreticilerin gerekse tüketicilerin tam bilgili olduğu hiçbir mal ve hizmet piyasası gösterilemez. Bu bağlamda, tam rekabet piyasası gerçek yaşamda uygulanması mümkün olmayan sanal bir piyasa olmaktan öteye gidememektedir.

Tam rekabet piyasası, alıcılar ve satıcılar için rasyonellik, tam bilgi, sürtünme yokluğu, mükemmel hareketlilik, üretim faktörlerinin tam bölünebilirliği varsayımına dayanır [29]. Oysa, gerçek yaşamda bu varsayımların hiç biri tam olarak söz konusu olmaz. Girişimciler sermaye yetersizliği nedeni ile karlı gördükleri her alanda faaliyette bulunamazlar. Ölçek avantajlarına sahip firmalar endüstriye yeni girecek olan işletmelere karşı limit fiyat uygulayarak, firmalar rekabeti ortadan kaldırmak için anlaşarak kartel ve tröst oluşturabilirler. Piyasa fiyatını etkileyecek kadar az sayıda satıcının bulunduğu aksak rekabet piyasalarında satıcılar elde ettikleri piyasa gücü sayesinde, fiyatları kontrolleri altına alarak, ürettikleri malları tam rekabet piyasası fiyatlarına göre daha yüksek fiyattan satabilmek için üretimlerini yapay olarak kısıtlamaktadır. Tüm bu

nedenlerden dolayı günümüzde tam rekabet piyasası değil, aksak rekabet piyasası egemendir.

Aksak rekabet piyasalarının başlıca türleri, satıcıların türleri yönünden monopol ve oligopol; alıcıların sayısı yönünden monopson ve oligopson olarak belirtilebilir. Bu temel ayırım yanında, aslında oligopol piyasası niteliğinde olduğu halde reklam, pazarlama ve ürün farklılaştırma yoluyla monopolcü özellikler gösteren monopolcü rekabet piyasası da ortaya çıkabilmektedir [30].

Aksak rekabetin varlığında alıcı ve satıcılar tek başlarına veya anlaşarak piyasa fiyatını etkileyebilir. Fiyat kabul edici değil fiyat yapıcı haline gelen üreticiler mallarını piyasa fiyatının üzerinde bir fiyattan satar. Tam rekabet piyasasının yerini aksak rekabetin alması dolayısıyla firmaların malın piyasa fiyatını etkileyebilmeleri, piyasa mekanizması aracılığıyla Pareto etkin dağılımın sağlanamamasına yol açar. Tam rekabet piyasasında fiyat marjinal maliyete eşit iken, aksak rekabet piyasalarında fiyat marjinal maliyetten büyük olur. Böyle bir durumda marjinal ikame haddinin marjinal dönüşüm haddinden büyük olması ekonomik etkinliğin sağlanamamasına neden olur [23].

Aksak rekabet piyasalarında fiyat marjinal gelirden ve marjinal maliyetten büyük olduğu için üretimde etkinlik koşulu sağlanamayacak ve buna bağlı olarak tüketim etkinliği de gerçekleşmeyecektir. Bu durumda üretim ve tüketimin etkin eşgüdümü söz konusu olamayacak dolayısıyla, kaynakların etkin dağılımı gerçekleşmeyecektir. Çünkü, yapay şekilde yükseltilebilir karlılık oranı ve karlılık oranına göre azaltılıp çoğaltılan üretim miktarı, faktörlerin sektörler ve firmalar arası dağılımını, serbest piyasada olması gereken dağılımdan çok farklı bir şekle dönüştürecektir. Diğer bir ifade ile, aksak rekabetçi oluşumun varlığı, kaynakların etkin dağılımına olanak vermeyecektir. Aksak rekabetin varlığında fiyat sistemi kaynak dağılımına yol gösteren ve etkinliği sağlayan bir araç olma niteliğini kaybetmektedir [30].

Tam rekabet piyasalarının aksine aksak rekabet piyasalarında, firmanın ürününe dönük talep eğrisinin negatif eğimli olmasından dolayı, otomatik bir denge mekanizması ortaya çıkmamaktadır. Talep eğrisinin negatif eğimli olması sonucu, firmanın ek bir mal satışından dolayı elde ettiği gelir, ek malın piyasa satış fiyatından daha küçüktür. Firma açısından marjinal getiri, kar maksimizasyonu kararlarında fiyattan daha önemli bir değişken olduğundan dolayı aksak rekabet piyasalarında, fiyat Pareto etkinlik koşullarının gerçekleştirilmesi için gerekli önemini koruyamamaktadır. Aksak rekabet piyasalarında fiyat marjinal maliyetten küçük olduğundan dolayı, tam rekabetteki etkinlik koşulu sağlanamaz [31].

Tam rekabet koşullarının işlemediği günümüz piyasa ekonomilerinde, kaynak ayırımında ortaya çıkan bu etkinsizlikler önemli sosyo ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Aksak rekabet durumunda firmalar üretimlerini satış fiyatını yükseltmek amacıyla, tam rekabet piyasasına oranla kısalmaktadır. Firmaların üretimlerini yapay olarak kısmaları, üretim faktörlerinin toplum tercihlerine uygun mal ve hizmet bileşimini sağlayacak şekilde, üretim alanları arasında optimal dağılımını engellemektedir. Böylece ekonomideki kaynakların bir kısmının daha verimli olabilecekleri alanlara kaydırılması önlenmiş olmaktadır [11].

Tam rekabet piyasasında uzun dönemde aşırı kar ortadan kalkarken, aksak rekabet piyasasında kısa dönemde sağlanan anormal kar uzun dönemde de devam eder. Aksak rekabet piyasaları marjinal maliyetlerinin üzerinde bir fiyattan satış yaparak aşırı kar elde ettiklerinden dolayı, toplumdaki gelir dağılımını kendi lehlerine bozarlar. Aksak rekabet sonucu toplumdaki gelir dağılımını bozucu etkileri sosyal adalet yönünden istenmeyen bir durumdur. Aksak rekabet piyasalarında yaşanan reklam savaşı, yeni mamul savaşı, çoğu kez tüketicinin refahını etkilemekten çok firmaların pazar paylarını artırmaya yöneliktir. Aksak rekabet piyasalarında satın alınan malın fiyatı içinde çoğu kez tanıtım giderleri önemli bir yer tutar. Firmaların pazar paylarını artırabilmek için rekabeti engelledikleri aksak rekabet piyasalarında kar maksimizasyonuna yönelen firmaların davranışları, sosyal yararın maksimizasyonunu engeller [24].

Aksak rekabet piyasalarının yarattığı sakıncaları önlenmesi ve kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması amacıyla devlet piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmekte, anti tröst yasaları çıkararak piyasadaki tekelleşmeye yol açan eğilimleri önlemeye çalışmakta, azalan maliyet koşullarının geçerli olduğu durumlarda doğal tekeller aracılığıyla mal ve hizmet üretmekte, marjinal maliyetin sıfır olduğu üretim koşulları altında, kamu kuruluşları aracılığıyla hizmet sunmaktadır [10]. Devlet bazı mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminden kaynaklanan teknik özellikler nedeni ile, (tüketimi toplum için zorunlu sayılan malların monopoller tarafından üretimi, azalan maliyet ve sıfır marjinal maliyetle üretimde bulunma olanağının varlığı, birlikte tüketim özelliği, negatif yada pozitif dışsallık yayan mal ve hizmetlerin piyasa tarafından eksik yada fazla üretimi gibi) piyasa ekonomisi alanına girerek özel mal ve hizmet de üretebilmektedir. Bu durumda devlet ya kendi doğal tekelleri yada kamu ekonomik kuruluşları aracılığıyla özel mal ve hizmet üretmekte ya da piyasadaki firmaların üretim ve fiyatlama politikalarını belirleme yoluna gitmektedir. Yoğun dışsal ekonomi yaratan ve azalan maliyet koşulları altında üretim yapan kamu kuruluşlarının, fiyatlarını marjinal maliyet fiyatlaması ilkesine uygun olarak saptamaları durumunda hem kaynak tahsisinde etkinlik sağlanmakta hem de diğer

kamu ekonomisi amaçlarına kolayca ulaşılabilir [25].

Aksak rekabet piyasalarının varlığı, serbest piyasa ekonomisinin etkinliği ve optimaliteyi kendiliğinden sağlayacağı yolundaki inancı önemli ölçüde sarsmıştır. Kaynak tahsisinde ekonomik etkinliklerden ciddi sapmalara yol açan ve toplumsal refahı düşüren aksak rekabetçi üretim biçiminin yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için, devlet doğal tekel (natural monopoly) kurarak toplumsal refahı maksimize etmeye çalışmaktadır. Devlet piyasadaki monopolleri devletleştirerek yada aksak rekabet koşullarını önleyici önlemler olarak toplumsal refahı maksimize edecek şekilde üretim miktarını ve fiyatı belirleyebilmektedir. Bu amaçla, tekeli üretim alanlarına diğer firmaların girişini kolaylaştırıcı yasal düzenlemeler getirmekte ve aşırı karı vergilendirerek aksak rekabet koşullarını iyileştirmeye çalışmaktadır.

V. ASİMETRİK BİLGİ

Kaynak dağılımında etkinliği sağlayan piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi açıklık koşulunun varlığına bağlıdır. Açıklık koşulu, gerek alıcıların gerekse satıcıların piyasadaki mal ve hizmetler hakkında aynı bilgiye sahip olmalarını ifade eder. Ancak, açıklık koşulu gerçek ekonomik yaşamda her zaman gerçekleşmeyebilir. Piyasada olup bitenlerden, piyasa koşullarındaki her türlü değişmeden alıcı ve satıcıların anında haberdar olması, gerçek yaşamda olanaksız denecek kadar güçtür. Altın ve değerli kağıtlar gibi, borsası olan mallar dışındaki malların, alıcı ve satıcılarının piyasadaki tüm hareketleri izlemeleri mekan ve zaman engellerinden dolayı son derece zordur.

Genel denge teorisi açısından gelecek hakkında tam ve kesin bilginin mevcut olmaması bazı önemli sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomik birimler gelecek hakkındaki beklentilerini geçmiş ve cari dönemlerde elde ettikleri bilgilere dayandırmak zorunda oldukları ve bu bilgilerin derecesi ve algılanmasında farklılıklar olacağı için, beklentiler farklılaşabilecektir. Öte yandan beklentilerde farklılaşma olmasa bile, bunlar doğru olmadıkları sürece, ekonomik birimlerin gelecekle ilgili planları arasında uyum sağlanamayacaktır. Bunun yayında, beklentilerin belirsizliğe tabi olması olasılığının ortaya çıkması, beklentileri aynı güvenilirlikle hesaba katma olanağını ortadan kaldırmaktadır [32].

Geleneksel ekonomi, maksimizasyoncu bireyin tam bilgi sahibi olduğunu varsayınca maliyet faktör payları toplamı olarak görülmüş ve işlem maliyetleri ihmal edilmiştir. Oysa, bilgi toplamanın, toplanan bilgileri işlemenin, yasalara ve geleneklere uymanın, bürokratik engelleri aşmanın bir maliyeti vardır. İşlem maliyetleri arttıkça, tüketici ve üreticilerin daha verimli piyasaları

arayıp bulmaları zorlaşır ve piyasa ekonomisi başarısız olur. Gerçek yaşamda satıcılar ve alıcılar bir malın ve hizmetin niteliği konusunda birbirinden farklı bilgiye sahip olabilirler. Bu durum asimetrik bilgi (asymmetric information) olarak nitelendirilir [33].

Karar birimlerinin asimetrik bilgiye sahip olmaları, ekonomik etkinliğin sağlanmasını engeller. Kişisel yarar sosyal yararın önüne geçer. Bu durum piyasa başarısızlığının nedenini oluşturur [34]. Asimetrik bilgidan kaynaklanan piyasa başarısızlığına sadece mal ve hizmet piyasasında değil, faktör piyasasında da rastlanır. Aynı zamanda tarafların asimetrik bilgiye sahip olmaları sadece bir mal ya da hizmetin ya da üretim faktörünün alınıp satılma aşamasında yani satış işlemi gerçekleşmeden önce ya da sonra söz konusu olabilmektedir. Bir firmanın yeni işe aldığı işçinin yetenekleri konusunda işçiden daha az bilgiye sahip olması, otomobil sigorta şirketinin sigortaladığı kişinin sürücülük yeteneği konusunda o kişiden daha az bilgiye sahip olması, kullanılmış araba piyasasındaki bir satıcının arabanın niteliği konusunda alıcılardan daha fazla bilgiye sahip olması, mukavele öncesi asimetrik bilgiye örnek olarak gösterilebilirken, firma sahiplerinin çalıştırdıkları işçilerin ne kadar disiplinli veya kendi çıkarlarına ne kadar uygun çalıştıkları konusunda yeterli bilgiye sahip olamamaları, sigorta şirketlerinin sigortalanan kişilerin çeşitli risklere karşı ne kadar tedbirli davrandıkları konusunda daha az bilgiye sahip olması mukavele sonrası asimetrik bilgiye örnek olarak gösterilebilir [23].

Bu durumda tarafların simetrik bilgiye sahip olmamaları ters seçim (adverse selection) yapmalarına ve ahlaki tehlike (moral hazard) ile karşılaşılmasına neden olur. Bu ise piyasa mekanizmasının etkinliği sağlayamaması demektir [35].

Ters seçim, özel bilgiye dayanarak sözleşme yapıp, özel bilgiyi kendi lehine kullanıp, daha az bilgiye sahip olanlar aleyhine kullanmayı planlama konusundaki eğilimdir. Ters seçim deyimi ilk kez sigortacılık alanında kullanılmıştır. Bu bağlamda ters seçim, sigorta şirketlerinin zarar etmemek için primleri, en kötü durum öngörülerini göz önüne alarak belirlemelerini ifade eder. Sigorta firmalarının zarar etmemeleri için risk arttıkça poliçe fiyatını arttırmaları gerekir. Risk arttıkça poliçe fiyatının da artırılması, bazen hiç poliçe satılmaması ile sonuçlanabilecektir. Bu şekilde belirli kesimlerin sigorta yaptırmaması piyasa mekanizmasının kaynak tahsisinde etkinlikten uzaklaşılmasının nedenini oluşturmaktadır [3].

Taraflar arasında anlaşma sağlandıktan sonra, hizmetin sağlanması sırasında diğer tarafı zarara uğratabilecek şekilde davranışlarda ya da eylemde bulunması ahlaki tehlike olarak nitelendirilir. Ahlaki tehlikeye örnek olarak, arabasına sigorta yaptıran bir bireyin trafikte daha dikkatsiz davranması, sağlık sigortası yaptırmış olan bir kişinin gereğinden fazla ilaç tüketmesi örnek olarak

gösterilebilir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, tarafların birbirlerinin davranışlarını tam olarak bilemez ve kaynak tahsisinde etkinlik sağlanamaz. Bu nedenle, rasyonel davranan bireylerin ahlak dışı davranışlara sürüklenmesini önlemek için piyasalara müdahale edilmektedir [22].

Tüketicilerin satın alacakları mal ve hizmetlerin kalitesini belirlemenin güçlüğü ve yüksek maliyeti nedeniyle de asimetrik bilgi söz konusu olmaktadır. Bunun için, son yıllarda kalite belirsizliğini azaltmak amacıyla garanti belgesi, markalı mallar ve lisanslar aracılığıyla asimetrik bilgiden doğan zararlar önlenmek istenmektedir. Firmalar pazarladıkları ürün ile ilgili eksik bilgiden kaynaklanan sorunlara karşı alıcıya güvence vermek amacıyla garanti belgesi vermektedir. Aynı zamanda markalı mallar potansiyel müşteriye ürünün kalitesi konusunda verilen garantidir. Belirli meslekleri yapmak için lisans belgesi alınması uygulaması da alıcıların karşılaştıkları kalite belirsizliğini azaltacak bir yöntem olarak ifade edilebilir [24].

VI. RİSK ve BELİRSİZLİK

Tam rekabet koşullarına dayalı piyasa mekanizmasının temel varsayımlarından biri de hem üreticiler ve hem de tüketiciler için gereksinim duyulan tüm bilgilerin eksiksiz olarak mevcut olduğudur. Bu bilgiler sadece "bugüne ait" bilgilerle sınırlı olmayıp "geleceğe ait" bilgileri de kapsar. Bu anlayışa göre, bir malın üreticilerinin ve tüketicilerinin o malın sadece bugünkü fiyatını değil, gelecekteki fiyatını da kesinlikle bildiği, üretim ve tüketim kararlarını bu kesin bilgiye göre verdiği kabul edilmektedir. Bu durumun gerçeklere uymadığı açıktır. İster üretici ister tüketicisi olsun, bireylerin ekonomik konularda kesin bilgiye sahip olmaları çok zor, hatta olanaksızdır [30].

Belirsizlik konusu iktisat biliminin bugünkü gelişme düzeyinde, bilinemezliğini korumaya devam etmektedir. İktisadın, her zaman ve her mekan için yeniden yaratılma sürecinde, belirsizlik konusu üzerine yapılan araştırmaların büyük bir zaaf içinde olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır [36]. Hiç kimse bir malın fiyatının veya faiz oranının yirmi yıl sonra ne olacağını bilemez. Buna rağmen ekonomik kararların da (örneğin hangi sektöre yatırım yapacağına, hangi maldan ne kadar tüketeceği vb) alınması gerekir. Bu durumda kişiler bugünün ve geçmişin koşullarına göre geleceği tahmin etmeye yönelirler ve bu tahmine dayalı kararlar alırlar veya çoğunluğun tutumunu belirleyip onlara uyarlar. Ancak, geleceğin sadece geçmişin istatistiksel tasarımı olduğu kanısı ne ölçüde gerçeği yansıtmaktadır? Diğer bir ifade ile, ekonomik yaşamdaki bireysel karar alıcılar geleceğe dönük karar alırken her zaman, davranışlarında optimizasyona uygun mu hareket etmektedirler? Hangi yöntem benimsenmiş olursa olsun, geleceğe ait

tahminlerin dolayısıyla bu tahminlere dayalı olarak alınan kararların her an değişmesi söz konusu olabilmektedir.

Risk vuku bulabilecek birden fazla sonuç durumudur. Belirsizlik ise, birden fazla olayın olabileceği, ama hangisinin olabileceğinin bilinmediği durumdur. [37]. Piyasanın optimal tahsisi sağlayabilmesi için risk ve belirsizlik unsurlarının söz konusu olmaması ve tam bilgilenmiş ekonomik birimlerin geleceğe yönelik tüm bilgilere sahip olması gerekir [3]. Oysa, seçeneklerden hangisinin daha iyi olduğunun bilinmediği bir ortamda, karar vermek belli oranda risk taşır. Risk ya önceki dönemlerden elde edilen bilgilerden ya da benzer olaylardan yararlanılarak hesaplanır, yani riskin oranı bellidir. Bu durumda beklenen değer belli bir olasılıkla gerçekleşeceği kabul edilir. Belirsizlik halinde ise, olayın gerçekleşme olasılıkları bilinmez. Karar vericiler subjektif yargılarına göre kendi olasılıklarını saptayabilir. Belirsizlik farklı kişiler için farklı büyüklükte olacağından bazı bireysel karar alıcılar, gerçekleştirme olasılıklarını, bazıları da beklenen karları daha yüksek veya daha küçük tahmin edebilir. Tahminde bulunurken, işin özellikleri, iklim şartları, moda, teknoloji, beklentiler, ulaşılan bilgiler, bilgi işleme gücü ve sosyo-kültürel yapı da etkili olur [38].

Mevcut koşulların kesin olarak bilinmesi halinde karar vermek basit bir iştir. Ancak, risk ve belirsizlik hali söz konusu olursa bireylerin rasyonel karar vermeleri güçleşecektir. Risk ve belirsizlik halinde, sınırlı bir rasyonelliğe sahip olan bireysel karar alıcılar maksimizasyon kuralına uygun davranmayabilir. Bu gibi durumlarda bireylerin kararları bir taraftan belirsizlik hali ile ilgili kişisel tahminlere, diğer taraftan ortaya çıkacak sonuca atfettikleri öneme göre değişecektir [30].

Adam Smith'e göre, her insan kazanma şansını biraz abartır, kaybetme ihtimalini ise çoğu kişi küçümser, hatta sağlığı ve keyfi yerinde olan hiç kimse, kaybetme ihtimalini gözünde büyütmez. Kazanma şansının nasıl abartıldığı piyangoların ulaştığı başarıda görülür. Tüm ikramiyelerin tüm kayıplara denk geldiği bir piyango ne görülmüştür, ne de görülecektir. Buna rağmen, en akli başında insanlar bile daha çok kazanmak için küçük tutarlar ödemeyi, üstelik bu küçük tutarların kazanma şansından belki yüzde yirmi-otuz daha değerli olduğunu bildikleri halde, aptalca bulmazlar. Üstelik, büyük ikramiyeyi kazanma şansını artırmak için daha çok bilet alırlar. Oysa daha çok bilet daha çok kayıptır. Biletlerin tamamını satın almak en büyük kayıptır [39].

Risk ve belirsizliklerin olduğu durumlarda, tüm olasılıkları içine alacak şekilde karar vermek çok maliyetli ve zor olduğundan tam rekabet şartları geçersiz olur. Çünkü piyasaya girmeyi piyasadaki mevcut fiyat, kar ve diğer faktörler değil, geleceğe yönelik beklentiler tayin eder. O zaman talep olmasına karşın bazı mallar hiç üretilmezken, bazı mallar olması gerekenden daha fazla

üretir. Bu nedenle, risk ve belirsizlikleri azaltmada devlet önemli rol oynamaktadır. Yasalarla güvence oluşturmakta, ekonomi politikaları netleştirmekte, ürünlerin bir kısmının yada tamamının satın alınması garanti edilmektedir.

VII. ÜCRETLERİN ve FİYATLARIN YAPIŞKANLIĞI

Geleneksel iktisatçılar, ücret ve fiyatların esnek olduğuna ve arz-talep arasındaki bir uyumsuzluğun bu esneklik sayesinde ortadan kalkacağına inanmaktadır. Klasiklere göre, ücret ve fiyatların esnekliği sayesinde ekonomi sürekli tam istihdam dengesindedir. Reel ücretler arttığında emek arzı artmakta, reel ücretler azaldığında ise emek arzı azalmaktadır. Emek talebinde ise tersi olmaktadır. Ekonomide işsizlik varsa, bu ya gönüllü ya da arızidir. Emek arzı emek talebini aştığında ücretler düşmekte, emek talebi artmakta ve işsizlik kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Cari ücrete razı olmayıp çalışmayanlar varsa, bunlar gönüllü olarak çalışmadıkları için işsiz sayılmazlar. Arızı işsizler, önceki birikimleri bittiğinde cari ücrete razı olurlar ve böylece işsizlik kendiliğinden ortadan kalkar. Bu anlayışa göre, serbest piyasa mekanizması ücretlerin esnekliği varsayımına dayandığından daima tam istihdama ulaşmayı garanti eder. Diğer bir ifade ile, emek arz fazlalığı ücretleri düşürür, düşen ücretler de emek talebini artırarak işsizliği ortadan kaldırır.

Bu analiz her zaman geçerli değildir. Bir kere ücretlerin çeşitli nedenlerle (asgari ücret uygulaması, işçilerin belli bir ücretin altında çalışmak istememesi, gelenekler vb gibi) tam istihdamı sağlayacak kadar aşağılara düşmesi olası değildir. İkincisi ve daha önemlisi ekonomide ücretlerin tam istihdamı sağlayacak ölçüde düşmesi mümkün olsa bile, bu düşük ücret çok ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar yaratır. Ücretler, işçinin normal bir yaşam standardına ulaşmasına olanak vermeyecek kadar düşük olursa, yasadışı faaliyetlere (hırsızlık, yankesicilik, kaçakçılık vb. gibi) yönelmek, rasyonel düşünen fertler için tercih edilecek "çalışma alanları" haline gelebilir. Teknik deyişle "suç işleme eğilimi" düşük ücretin bir negatif dışsallığı olarak ortaya çıkar. Diğer dışsallıkları dikkate almayan serbest piyasa sistemi, bu sosyal dışsallığı da dikkate almamaktadır [30]. Keynes, klasiklerin aksine, özellikle emek piyasasında nominal ücretlerin azalma yönünde esnek olmadığını, dolayısıyla tam istihdamın ücretlerin esnekliği ile açıklanamayacağını ve ekonomide zorunlu işsizlik olacağını ileri sürmüştür [40]. Günümüz gelişmiş ülkelerinde bile önemli oranlarda işsizliğin ortaya çıkabilmesi, klasik emek piyasasının işlemediğini gösterir.

Fiyat oluşumu incelendiğinde de fiyatların geleneksel iktisat teorisinde iddia edildiği gibi esnek

olmadığı görülür. Çünkü talep azalınca üreticiler hemen fiyat düşüremez, sabit maliyetler buna izin vermez. Yasal engeller işçi çıkarmayı zorlaştırır, üretim olmadığı halde, firma ücret ödemeye devam eder. Talep arttığında ise, fiyatlar hemen yükseltilmez. Firmalar, talep değişmelerini üretim ve istihdam değişmesiyle değil, stok değişmeleri ile karşılarlar. Bir malın talebinde meydana gelen bir artış, üretim kararlarını etkilemeden önce stok miktarını etkileyecektir ve üreticiler stoklardaki değişmelerin miktarına ve gösterdikleri seyre göre, üretim kararlarını yeniden gözden geçireceklerdir. Bu durumda kaynak dağılımını belirleyen tek faktörün fiyat olmadığı açıktır. Çünkü stok değişmeleri, arz ve talepteki değişmelerin bir süre fiyata yansımaya olanak vermeyecektir.

Günümüzün hakim piyasa tipi olan oligopol piyasalarında fiyatın oluşumu incelendiğinde, oligopolcü firmaların fiyat politikalarını yatırım için gerek duyacakları işletme içi fon talebine göre belirledikleri görülür. Firmalar sahip oldukları tekeli güç sayesinde fiyatı, normal üretim maliyetleri üzerinde tutarak, yatırımları finanse edecek fonlar oluşturabilirler. Dolayısıyla, fiyatlar ve fiyatlardaki değişimler firmaların yatırım planlarına bağlıdır. Talep değişmeleri karşısında değişen fiyat olmayıp üretim miktarıdır. Bu bağlamda geleneksel fiyat değişmeleri mekanizması işlerliğini yitirir, onun yerini üretim düzenlemesi alır. Üreticiler talep değişmelerine üretim miktarlarını değiştirerek yanıt verirler [30]. Firmalar kapasitelerini işin umulan karlılığına göre ayarlarlar. Gücü bulunduğu ülke sınırlarını aşan dev şirketler, fiyatlarını yapmayı planladıkları yatırımlarını finanse edecek şekilde belirlerler.

Ücretlerin ve fiyatların aşağıya doğru esnek olmaması tam istihdamın ve fiyat istikrarının sağlanmasında piyasa mekanizmasının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu gibi durumlarda, devlet ekonomiyeye müdahale etmektedir. Emek piyasasında asgari ücret uygulamakta, firmanın piyasadaki önemine göre satışı artırmak için bizzat ürün satın alabilmekte, sübvansiyon uygulayabilmekte, belli mallara karşı tüketici kredisi açabilmekte ve vergileri indirebilmektedir.

VIII. ARZ ve TALEP ARASINDAKİ GEÇİKME

Geleneksel iktisat teorisi, arz ve talebin bir makasın iki yüzü gibi, beraberce ve aynı anda fiyatı belirlediğini kabul etmektedir. Arz ve talep yasaları, geleneksel iktisadın adeta tek analiz ve düşünce aracıdır. Bu nedendir ki, Alfred Marshall, "kendisine sorulan her soruyu arz ve talebe bağlıdır diye yanıtlayan bir papağan, yanılma ihtimali pek az bir iktisatçı sayılır" diyebilmiştir. Gerçek dünyada fiyatları belirleyen başka etmenler de vardır ve hiçbir piyasa sadece arz ve talep eğrilerinin dayandığı kurallara göre çalışmaz. Tarihsel gelişim içinde, iktisatçıların tam rekabet piyasasının işleyişinde

ilk fark ettikleri aksaklık, arz ve talep yasalarının zaman boyutuna sahip olmadığı hususu olmuştur. Gerçekten arz artınca fiyatın düşmesi veya talep artınca fiyatın yükselmesi ve piyasanın hep tek bir denge fiyatına sahip olması, anında ortaya çıkan değişimler olarak düşünülmüştür. Esnek olduğu öne sürülen fiyatların, arz ve talepteki değişimleri derhal dengeleyeceği kabul edilmiştir. Oysa, gerçek dünya da her değişimin kısa veya uzun fakat mutlaka bir "zaman boyutu" vardır. Arzdaki azalma ne zaman olacak? Bunun alıcılar tarafından öğrenilmesi ne kadar sürecek? Fiyat ne zaman yükselecek? gibi sorular gerçek ekonomik yaşamda son derece önem taşımaktadır. Arz ve talep yasalarının bir zaman süreci içinde işlemesi, piyasanın her zaman arzı talebe eşitleyemediğini gösterir [30].

Tarımsal ürünlerde arzın talep değişikliğine uyabilmesi için bir üretim döneminin geçmesi gerekmektedir. Talep artışı ile piyasa fiyatının değişmesi karşısında, arzın talepteki değişmeye bir üretim dönemi gecikmesi ile uyması, fiyat ve miktarın dalgalanması sonucunu doğurur. Üreticiler gelecek dönemin üretimini, bu dönemin fiyatına göre ayarladıkları zaman, gelecek dönemde arz ve talep birbirine eşit olmaz. Göç, zevk ve tercihlerin değişmesi, ithalat engelleri, ikame mal fiyatlarının artması gibi nedenlerle bir tarımsal ürünün talebi artarsa, ürün fiyatı ve çiftçinin kazancı artar. Ürünü kazançlı bulan çiftçi ekimini artırır. Gelecek yıl piyasaya daha çok ürün gelmesi önce fiyatı sonra çiftçinin kazancını düşürür. Bu durumda ürünü karsız bulan çiftçi ekimini azaltır. Ertesi yıl piyasada ürün arzı düşük olacağından fiyat artar ve daha yüksek kazanç sağlanır. Bu süreç devam edip gider. King yasası gereği, tarım ürünleri fiyatları ürün arzındaki azalıştan daha hızlı artar ve çiftçi kazançlı çıkar. Bolluk döneminde ise tersi olur [38].

Arz talep eşitliği sağlanamayınca fiyat seviyesi dönemden döneme değişir. Eğer arz ve talep eğrilerinin eğimleri birbirine eşitse, fiyat ve miktardaki dalgalanma, dönemden döneme aynı oranda değişerek sürüp gidecektir. Tarımsal ürünün talep eğrisi, arz eğrisine oranla daha yatıkça, cari fiyatın her hangi bir nedenle denge fiyatından ayrılması durumunda, söz konusu malın fiyatı yıllar boyu giderek dengeye yönelecek şekilde dalgalanacaktır. Malın talep eğrisinin eğimi arz eğrisinin eğiminden daha büyük ise söz konusu malın talebinde ortaya çıkan her hangi bir artış, üretim dönemlerine paralel olarak, piyasa fiyatının giderek dengeden uzaklaşan bir şekilde dalgalanmasına neden olacaktır. Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağımlılığı ve tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük olmasına bağlı olarak, tarımsal ürün arzında oluşan küçük değişimler tarımsal ürün fiyatlarında önemli dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu durum tarımsal gelirlerde istikrarsızlıklar yaratmaktadır [41].

Tarımsal ürün piyasasında meydana gelen dalgalanma, arz ve talep arasındaki gecikmeden kaynaklanmaktadır. Dengeye gelen dalgalanma devlet müdahalesini gerektirmeyebilir. Sapma çok büyük olmadıkça denge etrafında dönen dalgalama da tehlikeli olmayabilir. Ancak, gittikçe dengeden uzaklaşan bir piyasadaki küçük bir sapma, dengenin bir daha sağlanmasına izin vermez. Bu tür dengesizliklerin geniş boyutlara ulaşması halinde "üretim fazlası" veya "üretim yetersizliği" gibi "konjonktürel dengesizlikler" ve "istem dışı işsizlik" gibi istenmeyen durumlar yaratacağı açıktır. Bu gibi dengesizlikler devletin ekonomiye şu veya bu şekilde düzenleyici müdahalelerde bulunmasını kaçınılmaz kılar. Tarım sektörünün karakterini yansıtan ve örümcek ağı teoreminin işleyişi ile ortaya çıkan fiyat miktar dalgalanmalarını ortadan kaldırmak için, üreticileri olası fiyatlar konusunda aydınlatmak ya da piyasa fiyatına müdahale etmek gerekir. Bu bağlamda, tarımsal ürün piyasasında istikrarı korumak amacıyla devlet, ekim alanlarını sınırlama, taban fiyat uygulama ve mali yardım gibi önlemler alabilmektedir.

IX. NEGATİF EĞİMLİ ARZ POZİTİF EĞİMLİ TALEP

Gelir düzeyi, beklentiler ve tercihler zaman zaman arz eğrisini negatif, talep eğrisini pozitif hale getirebilir. Emek piyasası ile ilgili olarak işçiler ücretleri artıp, belli bir gelir düzeyine ulaştıklarında emek arzını azaltabilirler. Geliri artan işçiler boş zamanı artan gelire tercih edebilirler. Gelirin marjinal faydası çalışmanın marjinal zahmetinden büyük olduğunda işçiler belli bir ücret düzeyine kadar çalışma sürelerini artırmakta, belli bir gelir düzeyinden sonra ise boş zaman ve dinlenme gelire tercih edilmektedir.

Ücret oranlarının artışı, bireysel emek arzı üzerinde ters yönde iki etki yaratmaktadır. İlk olarak ücretlerin artması, boş vaktin pahalılaşması demektir. Pahalılaşan her maldan daha az tüketilmesi gibi, işçide kendisine ayıracağı boş vakti azaltacaktır. Boş vaktin azaltılması, çalışma için ayrılan zamanın (emek arzı) artırılması anlamına gelir. Bu duruma ikame etkisi denir. İkinci etki ise gelir etkisidir. Ücretlerdeki bir yükselme işçinin reel gelirinin artması demektir. Geliri artan işçiler ise boş zamanı artan gelire tercih edecektir. Bu ise emek arzının azalması anlamına gelir. Gelir etkisi emek arzını kısıcı, ikame etkisi ise artırıcı yönde etkilemektedir. Toplam etki bu iki etkinin ağırlığına bağlı olarak belirlenmektedir. Genellikle, ikame etkisi gelir etkisinden daha güçlü olduğundan emek arz eğrisi pozitif olmaktadır. Ancak, gelir etkisi ikame etkisinden daha güçlü olursa, emek arz eğrisi negatif olacaktır. Gelir etkisinin ikame etkisinden güçlü ve belirleyici olması ancak yüksek ücret düzeylerinden sonra söz konusu olmaktadır [24]. Ekonominin bütünü açısından ise, emek arz eğrisi bireysel emek arz eğrilerinin toplamından

oluşur. Piyasa arz eğrisi genel olarak pozitif eğilimlidir. Piyasa arzının tersine dönen bölümünün ortaya çıkabilmesi için ise, ücret oranlarının yeterince yüksek olması, ekonominin tam istihdamda bulunması ve çalışma sürelerinin esnek olması gerekir.

Negatif eğimli olması gereken talep eğrisinin pozitif eğimli hale gelmesinde ise, malın nitelikleri dışındaki başkalarından geri kalmama (bandwagon etkisi), snop etkisi ve Veblen etkisi etkin rol oynamaktadır. Bireyin başkalarından geri kalmama, topluma uyma ve grubun bir üyesi olma güdülerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan etkiye bandwagon etkisi denilmektedir. Tüketicilerin talep yasasına aykırı olarak, kendilerini diğer bireylerden farklı kılmak amacıyla fiyatları artsa dahi kimi mal ve hizmetleri talep etmesi durumunda snop etkisi ortaya çıkmaktadır. Gösteriş tüketimi olgusunu anlatan Veblen etkisi ise, malın bir güç ve prestij göstergesi olarak kullanılması durumunda görülür [42]. Başkalarından geri kalmama etkisinde kişilerin mala olan talebi, o malı diğer kişiler de satın alıyor diye artar. Tüketicilerin mala attıkları değer söz konusu malın niteliklerinden kaynaklanmasından öte, başkalarının o mala verdikleri değere bağlı olmasına kitle dışsallığı (network externalities) adı verilmektedir. Bu durumda tüketiciler moda uymak, diğer kişilerden ayrıksı olmamak için mala olan taleplerini artırırlar. Snop etkisinde, snop olarak nitelendirilen kişiler satın aldıkları malların herkes tarafından kolayca satın alınmaması için, özellikle fiyatı herkesin kolayca alamayacağı kadar çok yüksek olan malları talep ederler, söz konusu malın fiyatı düştüğünde ise o malın tüketiminden vazgeçerler. Veblen etkisinde ise gösteriş tüketimi söz konusudur. Bu durumda tüketiciler dikkat çekmek, başkalarını özendirmek ve kendilerinden daha üstün gördükleri insanlara benzeyebilmek için fiyatı yükselen maldan daha çok satın alırlar. Daha kaliteli olmadığı bilindiği halde bazı ithal malların çok yüksek fiyattan alıcı bulmasının nedeni budur. Bu durumlarda talep yasasının aksine negatif eğimli olması gereken talep pozitif eğimli hale gelir [22].

Fiyatlar artarken tüketiciler fiyatların gelecekte daha çok artacağı beklentisi ile de taleplerini arttırabilirler. Fiyatlar düşerken de daha çok düşeceği beklentisi ile taleplerini azaltabilirler. Bu durumda fiyat ile talep arasında olması gereken ters yönlü fonksiyonel ilişki doğru yönlü fonksiyonel ilişkiye dönüşür. Pozitif eğimli talep eğrisine hisse senedi ve döviz piyasasında da rastlamak olasıdır. Hisse senetleri değer kaybederken spekülâtörler fiyatların daha çok azalacağını umarak taleplerini azaltabilirler. Hisse senetleri değer kazanırken daha çok kazanacaklarını umarak taleplerini arttırabilirler. Bunun gibi döviz kuru artınca döviz talebi artabilir. Döviz kuru düştükçe, döviz talebi azalabilir. Dolayısıyla Merkez Bankasının suni artış ve azalışları önlemek için piyasaya müdahale etmesi gerekebilir.

X. HAKÇA PAYLAŞIM SORUNU

Piyasalar, yalnızca ekonomik kaynakların dağılımını gerçekleştirmekle kalmazlar, bununla birlikte ekonomideki paranın ve sosyal hasılanın dağılımını da gerçekleştirirler. Piyasa ekonomisinde, mal piyasaları yanında, üretim faktörleri olan emek, doğal kaynaklar ve sermayeye ilişkin faktör piyasaları da oluşmaktadır. Mal piyasalarında ürün fiyatları oluşurken; faktör piyasalarında da buna bağlı olarak üretim faktörlerinin ücret, rant, faiz ve kar şeklinde faktör gelirleri oluşur [43].

Marjinal verimlilik kuramına göre, tam rekabet koşulları altında, her faktör üretime olan marjinal katkısına göre pay almakta, üretim faktörlerinin ulusal gelirden aldıkları payların düzeyi, doğrudan doğruya marjinal verimlilikleri ile ilgili bulunmaktadır. Faktörlerin marjinal ürün geliri (MRP) marjinal faktör maliyetine (MFC) eşit oluncaya kadar faktör kullanımı artırılmakta, azalan marjinal teknik ikame oranı yasası gereğince aynı faktörün kullanımını sürekli arttırmak ve gelir dağılımını aynı faktör lehine bozmak mümkün olmamaktadır. Toplumda fiyatlara göre kaynaklar öyle dağılır ki, bir yandan, girdi ve çıktı piyasalarında Walrasgil genel denge sağlanırken, öte yandan, her karar birimi ve ekonomi için Pareto optimumu gerçekleşir. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak, üretim faktörleri marjinal verimliliklerine eşit bir pay aldıklarından gelir dağılımı sorunu da söz konusu olmaz [44]. Bu bağlamda, $MRP=MCF$ adil bir bölüşüm şekli olarak görenlerin sloganı olmaktadır.

Neoklasik bölüşüm kuramının geçerliği için faktör gelirlerinin marjinal katkılar tarafından belirlendiğinin gösterilmesi yetmemekte, buna ilaveten, bu mekanizmanın toplam gelir-toplam hasıla eşitliğini sağladığının da gösterilmesi gerekmektedir. Toplam faktör gelirlerinin toplam hasılaya eşitlenmesi ise Euler kuramı ile olmaktadır. Euler kuramı bağlamında, gerçekleştirilen üretim faaliyeti sonucunda elde edilen çıktıdan, çıktıyı yaratan üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre pay aldığı ve geriye herhangi bir artık kalmadığı ileri sürülmektedir [45].

Ekonomik kaynakların kullanımındaki etkisizlik, teorik refah ekonomisi uygulayıcıları tarafından piyasa ekonomisinin başarısızlığının kriteri olarak geniş kabul görmektedir [46]. Geleneksel iktisat teorisinin en büyük zaafı, bütün önemi etkinlik koşullarının tespitine vermesi, gelir dağılımını ihmal etmesidir. Pareto optimumu toplumdaki gelir ve servet bölüşümünü dikkate almadığı için toplumdaki kaynakların nerede ise tümünün bir kişinin elinde olması durumunda bile etkinlik söz konusu olabilir. Bu anlayışa göre, gelir dağılımı nasıl olursa olsun, eğer tam rekabet koşulları geçerli ise, Pareto optimalitesi kendiliğinden gerçekleşir. Oysa böyle bir durumun hiçbir şekilde bir optimum kavramı ile ilişkilendirilmesi olası değildir. Dışsalıklar, ölçüğe göre artan getirinin varlığı ve tam rekabetten sapmalar Pareto

ölçütünün geçerliliğini ortadan kaldırır [47]. Günümüzde aksak rekabet koşulları geçerli olduğundan, üretim faktörlerinden önemli bir bölümü, marjinal verimliliklerinin çok altında bir pay almaktadır.

Marjinal verimlilik teorisi, insan hizmetleri ile diğer hizmetler arasında hiç fark görmemektedir. İnsan emeği ile bir ton kömür veya bir vagon gübre arasında maliyetleri dışında bir fark yoktur. Bir diğer yanığı, her bir faktörün üretime katkısı oranında üretimden pay alacağı sanıdır. Marjinal verimlilik teorisi bir faktörün her biriminin gelir olarak üretime kendi katkısının değerini aldığını söylemez, aynı cins bütün faktörlerin üretime katılan son faktörün üretime katkısı olan ürünün değerine eşit pay aldığını söyler. Bir çok faktörün işbirliği ile yapılan bir üretim sonucu oluşan hasılayı, her bir faktörün katkısı olan miktarlara ayırmak ise zaten olanaksızdır [48].

Piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi sonucu kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması halinde bile, sınırsız mülkiyet hakkının bulunduğu liberal kapitalist sistemde, üretim faktörleri mülkiyetinin dağılımındaki dengesizlik, kişisel gelir dağılımında büyük adaletsizliklere neden olur [49]. Toplumun adalet, eşitlik ve özgürlük duygularını aşırı bozucu boyutlara varan gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlik, piyasa ekonomisinin fonksiyonel işlerliğini kaybetmesine yol açar [43]. O halde piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi halinde, temel ekonomik sorunların en etkin şekilde çözüldüğü liberal kapitalist sistemde yaygın olarak ortaya çıkan gelir dağılımındaki adaletsizlikler, önemli bir piyasa başarısızlığı olarak ortaya çıkar. Piyasa ekonomisi bu farklılıkları giderici bir yapıya sahip olmadığından dolayı devletin ekonomiye müdahale etme zorunluluğu doğar.

Gelirin hakça paylaşımı toplum refahını belirleyen en önemli faktördür. Piyasa ekonomisinde kaynakların dağılımı ile gelir dağılımı arasında karşılıklı ve birbirini destekleyen bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifade ile, toplumun tüketim tercihleri gelir dağılımına, gelir dağılımı da mevcut tüketim yapısına göre şekillenen faktör dağılımına bağlıdır. Bir toplumda gelir dağılımı önce toplumun tüketim tercihlerini daha sonra da üretilen mal ve hizmetlerin cins ve miktarını belirler. Bu nedenle, yüksek gelir gruplarının tüketim tercihleri, faktör dağılımını bu grubun tükettiği malların üretiminde yoğunlaştırmakta, bu ise, sadece lüks mallar üretimine yarayan faktör fiyatlarının yükselmesini sağlamaktadır. Örneğin gelir dağılımındaki eşitsizliğin çok şiddetli olduğu bir durumda, lüks malların talebi fazla olacak ve üretim faktörleri bu lüks malların üretime tahsis edilecektir. Böyle bir ekonomide lüks otomobiller üretilecek fakat sosyal konutlar yapılmayacaktır. Gelir dağılımı ne kadar bozuk olursa, üretim ve tüketim de o oranda optimal olmaktan uzaklaşacaktır [30]. Gelir dağılımının bozuk olduğu bir ortamda, yetersiz satın alma gücü nedeniyle, kişilerin özel mal ve hizmet satın

alabilmeleri olanağı azalır. Kişiler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere olan taleplerini açıklayamadıkları için, piyasa ekonomisi sadece gelir düzeyi yeterli olanlara mal üretir. Piyasanın rekabet koşulları gelir ve servet yönünden üstün durumda olan kişi ve firmalar lehine işler. Böylece, toplumun kıt kaynakları lüks tüketim mallarının üretimine ayrılırken, geniş kitlelerin refahını artırıcı temel mal ve hizmetler üretilmez. Bu özelliği nedeni ile, devlet gelir dağılımını iyileştirmek için vergi, harcama ve borçlanma araçlarını en etkin şekilde kullanmaya çalışmaktadır [25].

Serbest piyasa ekonomisinin her zaman en hakça paylaşımı sağlayamaması devletin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı önlemler almasını, teknik ifade ile "gelirin yeniden dağılımını" düzenlemesini gerekli kılar. Devlet, vergi mekanizması ve kamu harcamaları yoluyla gelirin bölüşümündeki dengesizlikleri yeniden düzenleyebilir. Varlıklı kesimleri daha çok vergilendirerek ve kamu harcamalarından yoksul kesimlerin daha çok yararlanmasını sağlayarak gelir eşitsizliklerini azaltabilir [50].

XI. EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK

Ekonomik istikrarın sağlanması denildiğinde hem fiyat istikrarının hem de tam istihdamın sağlanması anlaşılır. Geleneksel ekonomi tam rekabet, tam istihdam, say yasası, fiyatların esnekliği ve Walrasyan denge analizi ile ekonominin istikrarlı olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bu anlayışa göre, üreticiler piyasaya tüketicilerin istedikleri malları istedikleri miktarda getirirler. Piyasaya fazla mal gelirse fiyat düşer, üretici zarar eder, üretim azalır, fiyat artar ve zarar ortadan kalkar. Eksik mal gelirse fiyat, kar ve üretim artar, fiyat düşer, aşırı kar ortadan kalkar. Her iki halde de piyasa kendi kendini otomatik olarak dengeler. Ekonomide arz talep uyumsuzluğu doğarsa, fiyatların esnekliği bu dengesizliği kendiliğinden ortadan kaldırır. Eğer ekonomide işsizlik varsa, işsizler daha düşük ücrete razı olur, istihdam artar ve gönülsüz işçi kalmaz. Arz fazlası varsa, üretici malının fiyatını düşürür ve satılmayan mal kalmaz. Sonuçta işçiler istedikleri kadar çalışır, üreticiler istedikleri kadar üretirler. Ekonominin uzun dönem dengesi kendiliğinden kurulur. M. H. Willes'e göre, "eğer bireyler, ısrarla optimizasyona yönelmiyorlarsa, onları iktisatçının değil psikiyatrisin incelemesi gerekir" [51].

"Her arz kendi talebini doğurur", şeklinde ifade edilen Say yasasına göre, ürettiği malı satan bir üretici, malının değeri kadar ihtiyacı olan diğer mallardan satın almaya hak kazanır. Eğer ekonomide satılmayan mallar varsa, bunun nedeni onların çok üretilmesi değil, diğer malların az üretilmesidir. Her arzın kendi talebini doğurduğu inancı, ekonominin sadece arz tarafından düzenlendiğini kabul etmektedir. Bu anlayışa göre, piyasada arz, talep, sermaye birikimi, yatırım gibi olgular

mevcut ekonomik kaynakların optimal kullanımını sağlayacak şekilde otomatik işleyişe sahiptir. Ekonomik yaşamda ortaya çıkan aksaklıklar ve yetersizlikler geçicidir. Bunların giderilmesi otomatik olarak piyasa tarafından gerçekleşir.

Oysa, gerçek hayatta piyasalar sanıldığı gibi istikrarlı değildir. Bazı mallar alıcı bulamazken, ihtiyaç duyulan bazı mallar hiç üretilmemiş olabilir. Günümüz ekonomilerine bakıldığında ekonomi istikrarsızdır, piyasalar kendi kendini otomatik olarak düzenleyemez. Bu dengesizlik, genellikle üreticilerin monopol ve oligopol şeklinde örgütlenmelerinden kaynaklanır. Dengesizlik, üretim, yatırım, istihdam, fiyat ve mülkiyet üzerinde önemli sonuçlar doğurur. Başlangıçtaki dengeden küçük bir sapma, giderek artan büyük saptalara yol açar. İstikrarsızlığın kaynağı ekonomideki döngüler, motivasyon, bilgi yetersizliği ve fiyat mekanizmasını işlemez hale getiren sözleşmelerdir [52].

İşsizlik ve düşük kapasite kullanımı, mal ve işgücü kıtlıkları, enflasyon gibi olgular, piyasa ekonomilerinde istisnai ve geçici değil, farklı yoğunluklarda olmakla beraber yerleşik ve sürekli dengesizlikler olarak gözlene gelmiştir. Keynes'ten bu yana gelişen makroekonomik teorilerin öngörülleri, fiyat mekanizmasının işleyişi konusunda geliştirilen ve Walras'tan kaynaklanan neoklasik genel denge teorisinin öngörülleri ile gelişmektedir. Makroekonomik dengesizliklerin altında yatan, fiyat mekanizmasının koordinasyon başarısızlığı sorunsalı açısından incelenmesi gereken şey, neoklasik teorisinin, birbirlerinden bağımsız kararları bağdaştırıp genel dengeyi sağladığını öne sürdüğü fiyat mekanizmasının işleyişi konusunda ortaya koyduğu modellerin temel unsurlarıdır [32].

Geleneksel klasik ekonomi 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıyla doğan deflasyon ve işsizlik sorununu çözemeyince, Keynes piyasanın görünmez eli yanına devletin görünen elini ikame etmiştir. Keynes'ten itibaren piyasa ekonomisinin kendi kendine makro dengesizlikleri çözemeyeceği, yani otomatik olarak kendisini yeniden düzenleyen bir mekanizmadan yoksun olduğu anlaşılmıştır. Keynes Say yasasını ve kendi kendine düzelen ekonomi hayalini izi kalmayacak şekilde silip süpürmüştür. Artık satın alma gücündeki azalışların ücretlerin yada faizlerin göstereceği tepki ile telafi edilemeyeceği anlaşılmıştır. Ücretler azalırsa toplam talep de azalacak, toplam talep azalınca da faizler düşse bile beklenen yatırım artışı olmayacak ve durgunluk sürecektir. Keynes ekonomi literatürüne kazandırdığı toplam talep kavramı ile geleneksel arz öncelikli anlayışı tersyüz etmiştir. Devletin ekonomik ve sosyal alanda tam bir tarafsızlığa sahip olamayacağı anlaşılmış, tarafsız devlet anlayışı yerini müdahaleci devlet anlayışına bırakmıştır. Ekonomide önemli bir yapısal aksaklığın olduğu ve piyasanın kendi gücü ile bu aksaklıkları gideremeyeceğini ortaya koyan Keynes, özellikle devamlı

ve yaygın işsizliğin bir ekonomide en büyük tehlikeyi yaratacağını savunarak, tam istihdamı sağlayacak önlemlerin alınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Yüksek enflasyon, aşırı işsizlik, kronik dış ödemeler bilançosu açığı ve yıldan yıla değişen ekonomik büyüme oranları kaynak tahsisinde etkinsizlik yaratmaktadır. Ekonomik istikrarsızlıklar arttıkça ülkeler ciddi sosyal patlama riski ile karşı karşıya gelmektedir. Piyasa mekanizması içerisinde ekonomik istikrarsızlık ihtimali yükseldikçe, iktisadi karar birimleri tarafından dalgalanmaları telafi edecek, şiddetli değişimleri önleyecek düzenleyici bir kurumun yaratılması gerekli olmaktadır. Bu açıdan, devlet ekonomik istikrarı sağlamak için, ekonomiye müdahale etmekte, kamu gelirleri ve kamu giderleri gibi araçlardan yararlanarak, ekonomik istikrar açısından önemli etkiler yaratabilmektedir.

XII. SONUÇ

Piyasa ekonomisi ekonomik etkinliklerin organizasyonun doğal, fakat mükemmel olmayan bir modelidir. Kamusal mallar, dışsallıklar, aksak rekabetçi oluşumlar, asimetrik bilgi, risk ve belirsizlik, fiyatların yapışkanlığı, arz ve talep arasındaki gecikme, negatif eğimli arz pozitif eğimli talep, gelirin hakça paylaşılabilmesi ve ekonomik istikrarsızlık gibi etmenler göz önüne alındığında piyasa ekonomisinin otomatik işleyişi her zaman Pareto optimalitesinin gerçekleşmesini sağlayamamaktadır. Kamusal malların üretimi ve tüketimi piyasa ekonomisi koşullarına uymamaktadır. Gerçek yaşamda dışsallıkların etkisi her alanda hissedilirken fiyat mekanizması dışsallıkların etkilerini dikkate almamaktadır. Aksak rekabetçi oluşumlar nedeni ile, kaynak tahsisinde etkinlik sağlanamamaktadır. Asimetrik bilgi, risk ve belirsizlik söz konusu olduğunda bireysel karar alıcıların piyasa ekonomisi teorisinde iddia edildiği şekilde piyasa yapısı ile ilgili tüm bilgilere sahip olamaması fayda ve kar maksimizasyonuna ulaşılmasını engellemektedir. Görünmez el, her zaman ekonomik yaşamdaki dalgalanmaları önleyememekte, gelir ve servet dağılımında her zaman hakça bir paylaşımı yaratamamakta ve ekonomik istikrarı koruyamamaktadır. Bu bağlamda "görünmez elin" kendisinden bekleneni gerçekleştirmesi ancak tam rekabet koşullarının sağlandığı durumlarda söz konusu olmaktadır. Serbest piyasanın Pareto optimal sonuçlar vermesi için gerekli koşulların gerçekleşmesi ise çoğu defa mümkün gözükmemektedir.

Piyasanın ideal sonuçlar yaratmasını engelleyen bu durumların varlığı, bu engelleri giderici ve düzenleyici yönde kamu müdahalesi için gerekçe oluşturmaktadır. Ekonomik etkinlikten uzaklaşılmasına neden olan bu durumlarda, devletin ekonomiye müdahale etmesi ve

toplumsal refahı azaltıcı etkileri ortadan kaldıran önlemler alması kaçınılmaz olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] AKALIN, G., **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No:215, Ankara, 2002, s.20.
- [2] GUERRIEN, B., **Neo-Klasik İktisat**, Çeviren: E. Tokdemir, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999, ss.63-73,77-78.
- [3] PARASIZ, İ., **Mikro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa, 1999, ss.314,321-325.
- [4] YOUNG, R., **Market Failure Questions and Answers**, 2003, (www.tutor2u.net/shop/Market%20Failure%20QA%20Contents.pdf), ss.1-53.
- [5] WALLIS, L.J.; DOLLERY E.B., **Market Failure Government Failure Leadership and Public Policy**, Macmillan, London, 1999, s.9.
- [6] SÖNMEZ, S., **Kamu Ekonomisi Teorisi Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı**, Teori Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1987, ss.5,78.
- [7] BEGG, D.; FISCHER, S.; DORNBUSCH, R., **Mikro İktisat**, Editör:V. Serin, Alkım Yayınları, İstanbul, 2001, s.48.
- [8] SAMUELSON, P.A., **L’Economie 1** (Traduction pour l’édition française: Gael Fain), Armand Colin, Paris, 1982, ss.221-225.
- [9] BUCHANAN, J.M., **L’ Offre et La Demande des Biens Publics: Une Introduction Méthodologique**, (Traduit par Hervé de Quengo), 2003, (<http://herve.dequengo.free.fr/Buchanan/Buchanan2.htm>), ss.1-6.
- [10] BULUTOĞLU, K., **Kamu Ekonomisine Giriş Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, 5. Yayım, İstanbul, 1997, ss.20,51-65.
- [11] STIGLITZ, J.E., **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çeviren: Ö. F. Batırel, Marmara Üniversitesi Yayını, 2. Baskı, İstanbul, 1994, ss.90,149-159,263-265.
- [12] NADAROĞLU, H., **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, 11. Baskı, İstanbul, 2000, ss.33,63.
- [13] AKDOĞAN, A., **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 2002, ss.39-41,57-58.
- [14] SÖNMEZ, S., **Toplumsal Gereksinimler Kaynak Dağıtım ve Pareto Optimumu**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayın No:17/14, Ankara, 1983, ss.52-60.
- [15] BUCHANAN, J., **Vote et Marché**, (Traduit par Hervé de Quengo), 2002 (<http://herve.dequengo.free.fr/Buchanan/Buchanan1.htm>), ss.1-9.
- [16] GARELLO, J., “Décisions Publiques et Comportement des Hommes Politiques”, **Lumières Landaises**, 1996, (<http://bastiat.net/fr/cercle/rencontres/1996-4.html>), s.1-4.
- [17] LEPAGE, H., “Le Marché Politique”, **Bulletin du Cercle Frédéric Bastiat**, 5/7 Septembre 1991, ss.1-4.
- [18] COWEN, T., **Public Goods and Externalities**, 2003, (<http://www.econlib.org/library/Enc/PublicGoodsandExternalities.html>), ss.1-3.
- [19] SAVAS, E.S., **Özelleştirme: Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı**, Çeviren: E. Yener, MPM Yayını, Ankara,1994, s.63.
- [20] BHATIA, B.K., “Public Goods Optimal Taxation and Economic Efficiency” **Public Finance / Finances Publiques** XXX / 3, 1975, ss.313-322.
- [21] TURVEY, R., (2000), “Sosyal Maliyet ve Özel Maliyet Arasındaki Ayrımlar Üzerine”, Çeviren: A. Çağlayan, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö. Demir, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, ss.221-228.
- [22] PINDYCK S.R.; RUBINFELD L.D., **Microeconomics**, Prentice-Hall, Upper Saddle River, Fourth Edition, New Jersey, 1998, ss.126-128,648,629.
- [23] ÜNSAL, E. **Mikro İktisat**, Kutsan Ofset Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara, 1998, ss.525-527,542.
- [24] DİNLER, Z., **Mikro Ekonomi**, Ekin Kitabevi, 14. Baskı, Bursa, 2002, ss.317,424,500,513-514.
- [25] ŞENER, O., **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, 7. Baskı, İstanbul, 2001, ss.16,73-91.
- [26] AKALIN, G., **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, ss.133-136.
- [27] DEMSETZ, H., “Mülkiyet Hakları Teorisine Doğru”, Çeviren: A. ÇAĞLAYAN, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö., Demir, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, 2000, ss.197-220.
- [28] COASE, H.R., “Sosyal Maliyet Sorunu”, Çeviren: M. Aktaş, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö., Demir, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, 2000, ss.101-174.
- [29] ROBINSON, J., “Tam Rekabet Nedir?”, Çeviren: M. TAHRAN, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö., DEMİR, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, 2000, ss.285-305.
- [30] SAVAŞ, V., **Piyasa Ekonomisi ve Devlet**, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2000, ss.35,46-47,87,109,115-121.
- [31] NICHOLSON, W., **Microeconomic Theory Basic Principles and Extensions**, The Dryden Press, 8. Edition, New York, 2002, s.516.

- [32] AKYÜZ, Y., **Fiyat Mekanizması ve Makroekonomik Dengesizlikler**, Yurt Yayıncılık, Ankara, 1984, ss.9-11,15.
- [33] AKERLOF, A.G., "Limonlar İçin Piyasa: Kalite Belirsizliği ve Piyasa Mekanizması", Çeviren: M. ÇOKGEZEN, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö. DEMİR, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, 2000, ss.227-248.
- [34] DOLLERY, B.; WALLIS, J., **The Theory of Market Failure and Policy Making in Contemporary Local Government**, University of New England Scholl of Economics, Working Paper Series in Economics, Armidale, 2001, ss.1-37.
- [35] EREN, E., **Mikro İktisat**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.310.
- [36] ALADA, A. D., **İktisat Felsefesi ve Belirsizlik**, Bağlam Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2000, s.11.
- [37] CHRISTOPHER B.B.; HOROWITZ, I., "Risk and Economic Policy Decisions", **Public Finance / Finances Publiques** (XXX / 2): 1975, ss.153-165.
- [38] DEMİR, O., **Ekonomide Devlet**, SPK Yayın No:71, Ankara, 1997, ss.143,145.
- [39] SMITH, A., **Ulusların Zenginliği**, Çeviren :A. Yunus, M. Bakırcı, Alan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.95.
- [40] KEYNES, J.M., **İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi**, Çeviren: A. BALTACIGİL, Fakülteler Matbaası İstanbul, 1969, s.235.
- [41] DINLER, Z., **Tarım Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, 5. Baskı, Bursa, 2000, ss.257-266.
- [42] LEIBENSTEIN, H., "Tüketici Talep Teorisinde Bandwagon, Snop ve Veblen Etkileri", Çeviren: M. Demirci, **Devlet Rekabet Mülkiyet ve İktisat**, Derleyen: Ö., Demir, Değişim Yayınları, 1. Baskı, Adapazarı, 2000, ss.249-284.
- [43] ERKAN, H., **Sosyal Piyasa Ekonomisi Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması**, Konrad Adenauer Vakfı Yayını, İzmir, 1987, ss.83,93.
- [44] DİVİTÇİOĞLU, S., **Üretim Değer ve Bölüşüm Ar Basım Yayım ve Dağıtım**, İstanbul, 1982, s.13.
- [45] AKYÜZ, Y., **Sermaye Bölüşüm Büyüme AÜ SBF Yayını**, 2. Baskı, Ankara, 1980, s.141.
- [46] BUCHANAN, J.M. "Market Failure and Political Failure", **Explorations into Constitutional Economies** Ed: J. M. Buchanan, A&M University Pres, Texas, 1989, ss.418-429.
- [47] BAŞOĞLU, U.; ÖLMEZOĞULLARI, N.; PARASIZ, İ. **Gelir Bölüşümü Teori Politika**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1999, s.231.
- [48] LIPSEY, R.G.; STEINER, P.O.; PURVIS, D.D.; Çeviren: Ö.F. BATIREL ve diğerleri, **İktisat**, Cilt:1, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984, s.338.
- [49] BORATAV, K., **100 Soruda Gelir Dağılımı Kapitalist Sistemde Türkiye'de Sosyalist Sistemde**, Gerçek Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1969, ss.29-78.
- [50] AKTAN, Ç.C., "Bir Piyasa Başarısızlığı Nedeni Olarak Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu: Kamu Ekonomisinin Rolü ve Kamu Politikası Araçları", 2002, (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-piyasa-basarisiz.pdf>) ss.1-22.
- [51] SAVAŞ, V., **Keynezyen İktisat Yıkılırken**, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1984, s.194.
- [52] CAPORASO, A.J.; LEVINE, P.D., **Theories of Political Economy**, Cambridge University Pres, New York, 1992, s.103.

Nazım ÖZTÜRK

Cumhuriyet Üniversitesi,
Cumhuriyet Meslek Yüksekokulu
Kampus 58140 SİVAS

Tel: +90 (346) 219 10 10-2893
nozturk@cumhuriyet.edu.tr

Nazım ÖZTÜRK has Ph.D. of Economics at Uludağ University Social Sciences Institute. He was appointed as Assistant Professor to Cumhuriyet University, Cumhuriyet Vocational School, Department of Foreign Trade in January 25, 2002 and he is still continuing his service. His research interests are public choice and constitutional economics, market failures, governmental failures in economy, new approaches in foreign trade theory, regional development and southeastern Anatolian Project, changing role of IMF and effects on developing Economies, distribution of income in classical and neoclassical economics and new approaches in wage theory.